

ДМИТРИЙ БИЛЕНКИН МЯСТО В ПАМЕТТА

Превод от руски: Весела Градинарова, 1975

chitanka.info

— Вие ли сте директорът на Мемориала?

Повдигнах глава и видях човека, който беше толкова стар, че изглеждаше плосък. Немачкаемият му костюм висеше на гънки отгоре му и когато старецът се движеше, като че ли вървеше след тялото му, искайки може би да покаже своята пълна самостоятелност.

— На вашите услуги! Заповядайте, ето кресло.

Той се отпусна в креслото, сгъвайки се под прав ъгъл.

Минута-две старецът ме разглеждаше мълчаливо. Очите му бяха малки, под редки побелели вежди, и с толкова неизразителен миши цвят, че ме обхванаха лоши предчувствия.

— Значи разговарям с директора — повтори той. — Длъжен съм да ви обърна внимание, че в подведомственото ви учреждение стават истински безобразия.

Той направи една пауза, като че ли чакаше нещо, някаква задължителна реакция от моя страна. Но аз продължавах да слушам, като че ли нищо не беше се случило.

— И тъй — гласът му стана скърцащ. — Вашият Мемориален център се обърна към мен, както си му е редът, с молба да продиктувам спомените си. Отнесох се към задачата с необходимата отговорност, тъй като разбирам възпитателното значение, което има опитът на по-старото поколение, ценността на житейските наблюдения и изводи, които сме натрупали. Разбира се, аз съм прост човек, но и моят живот беше изпълнен с борба за това светло, напредничаво, което е главната цел, която на свой ред...

Още на петата минута от този монолог усетих корави места на стола под мен, които преди това не бях забелязал. Изобщо ми се прииска да преместя погледа си някъде извън прозореца, там, където летяха птиците...

— ... Значението на Мемориалния център е това, че той е приемник на опита, който... Всеки човек има право, което не трябва да се пренебрегва, за да не се нанесе вреда на обществото, и затова сътрудниците от Мемориала и управляваните от тях машини трябва да са задължени да се отнасят със съответната отговорност...

Аз кимах покорно. Явно нямаше смисъл да го поправам. Мемориалният център е наистина едно велико постижение на кибернетиката, но в никакъв случай не представлява „пълни събрани мемоари“ на всички и на всеки. Наистина всеки човек, независимо от

възрастта си, включен към нашия канал, може да разкаже живота си с всички най-малки подробности, близки на сърцето му (тайната на авторството се гарантира от закона). Към старците се обръщаме отделно, молим ги, убеждаваме ги, когато те сами не безпокоят машините ни. Милиони съдби, милиони неповторими постъпки, движения на души и мисли, всичко лично, което ще изчезне със смъртта, сега се събира, съхранява, живее вечно и това богатство няма цена. Не е от значение, че понякога в спомените истината се заменя с измислица или се украсява от въображението; еднакво съществено е както това, което е било, така и това, което е измислено — та нали това също е животът! Трябва само да не ги смесваме, затова съществуват и специални филтърни системи за сортиране и оценка. Ето ти сега — социолог, педагог, историк, психолог, милиони неизвестни, поверителни записи, какво е помислил и почувствувал човек, как е постъпил при едно или друго положение — черпй, осмисляй, изведй закономерности. Днешният напредък на тези науки би бил невъзможен без нашия център. Същото важи и за разцвета на литературата. С колко хора можеше да се срещне писателят от миналото, колко съкровеност е улавял погледът му? Сега за него е открита и душата на тези, които ги няма.

Все пак с какво сме се провинили пред този старец?

— ... Изхождайки от казаното, аз реших да се осведомя колко клетки от паметта е запълнил моят разказ. Какво се откри? Интересува ли ви какво показва проверката?

Отмереният глас на стареца се повиши. В него се появи нещо стоманено-бетонно — несъкрусимата увереност в правотата му. Правотата и правото. Изведнъж объркването ми изчезна.

— Та ето — в погледа му се появи отсянка от подозрителност — изясни се несъмнено един неугледен факт. Много неугледен факт. Информационната служба ми представи справка, от която следва, че за моите мемоари са отделени... — той се позабави за секунда — нула клетки!

Той очакваше, че съм осъзнал значението на този факт, и заговори вече с явно вълнение:

— Нула клетки, чухте ли? Т.е. нищо! Как е могло да се случи това? Как ще трябва да го разбирам?

Тук нямаше нищо за разбиране и това веднага ми стана ясно. Това, че машината не е извлякла нищо от неговите повествования, означаваше само едно: те са били кухни. Липсвало им е личното, неповторимото, свежото, съществувала е само баналност, шаблон, нито една собствена мисъл, неподправено чувство или дори нов факт.

Сега би трябвало да се измъкна — бързо, внимателно, без да нараня стареца.

— Безобразие! — провикнах се аз, вдигайки слушалката на вътрешния телефон. — Вие сте прав, вие сте три пъти прав!

— Това ми е известно — каза той многозначително.

Последните ми съмнения се разсеяха. Нито сега, нито преди не му е минало през ум, че възпоминанията му представляват никому ненужен сбор от общи неща. Вълнуваше го само несправедливата грешка, поради която човечеството можеше да се лиши от безценните му спомени. Единствено само това! Щастливият бедняк!...

Давах си вид, че проверявам и изяснявам това, което нямаше нужда от изясняване, а в това време той говореше с патос.

— Човек — това звучи гордо! — казваше той, повдигайки назидателно пръст. — Забележителни думи, които всеки трябва да вземе под внимание, особено вие, които се занимавате със съхраняването на духовни ценности. Всеки честно и отговорно, макар и скромно, но с полза изживян живот е достоен за уважение и спомен. Това го казвам не аз, а обществото, заради чието процъфтяване са работили такива като мен скромни труженици.

Всичко е вярно. Няма безинтересни съдби и с всеки от нас си отива Вселената. Но... Ето това не мога да му кажа. Не мога да му кажа, че неговата реч, а следователно и миогледът му са отдавна вкаменени. Че и живота си той е разказал, изключвайки всичко нестандартно и поне малко оригинално. А в него естествено е съществувало нещо неповторимо и паметта му е могла да го запази, но сега вече е безполезно да се хлопа, да се вика. Всичко е погребано, запечатано, загинало!

— Така се оказа: грешка — казах аз, поставяйки слушалката. — Нарушение, малка техническа неизправност, които за съжаление още се случват. Молим да ни извините, ще вземем всички мерки...

— Ще запишете ли повторно?

— Разбира се! Незабавно, естествено вие...

— Да. Макар и да е свързано с ново изразходване на време и сили, които поради вашата небрежност напразно се разхищават!

Аз мълчах, изразявайки съкрушено разкаяние. Трудно беше, все пак не съм актьор. Противно, подло е да се говори неистина, но друг изход не виждах. Истината би го възмутила, оскърбила, той няма да повярва, ще я приеме като израз на недоброжелателство, клевета... А ако изведнъж повярва... Не, само това не! Да прозре към края на живота си, да се убеди, че не е мислил сам и е чувствувал по шаблон, че не е дал на хората нищо свое, а може би, което е по-лошо — им е пречил като остарял параграф. Не, не! Защо да се помрачат последните старчески години?

За щастие той не беше застрашен от прозрение. След като ме смъмри, той стана. Аз също, за да го изпратя, но той се спря насред килима и разкрачвайки широко тънките си крака, заговори отново. Аз слушах и усещах как се вдървяват мускулите на лицето ми.

Най-трудното ми предстоеше. Трябваше да измисля как да го заблудя, когато той отново ще провери (а това той щеше да направи) колко клетки от паметта са заели спомените му. Какво ли не бих дал, за да се запълнят клетките. Но това няма да се случи. Нула, пак нула ще бъде. Защото още първия път машината е направила всичко възможно. А тя може много. Тя не само записва разказа, но е в състояние като всеки блестящ репортьор да беседва с неподатливия събеседник и ако на нея не се е удало да извлече от стареца даже трошица от необходимото, значи, че работата е безнадеждна.

— Аз бях съвременник на Гагарин! — ми съобщи той, застанал до вратата. — Всичко помня като сега. Бях съвременник на великите строежи! Аз присъствувах... Аз бях...

Ето именно. Той е бил.

Когато накрая вратата се затвори след него, аз паднах изнемощял в креслото. И си помислих дали когато дойде моят ред да разкажа живота си, ще се реша да узная колко клетки от паметта са ми отделени.

Не. Никога!

Публикувано във вестник „Орбита“, брой 18/1975 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.